

Крисаченко Валентин Семенович

Науково-дослідний інститут українознавства,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orsid.org/0000-0002-4965-2750>

e-mail:krysachenkovs@gmail.com

ЕВРИСТИЧНИМ ПІПЕНЦІАЛ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ВИМІРИ

Резюме

Кардинальні трансформації, які переживає сучасне українське суспільство в умовах повномасштабної агресії РФ проти України та набуття нею статусу кандидата в ЄС, потребують належного, глибинного і всебічного аналізу стратегій гуманітарного розвитку України, реалізації євроінтеграційного вектору її розвитку. Досліджуються гуманітарні стратегії розвитку України в контексті набуття повноцінного членства в Європейському Союзі. Показано, що вони мають визначатися національними інтересами всього суспільства, забезпеченням прав і свобод громадян, актуалізацією системи фундаментальних цінностей українського народу. До парадигмальних європейських цінностей віднесено українську цивілізаційну ідентичність (духовність), державний суверенітет та територіальну цілісність України, високий рівень людського розвитку, демократичність суспільства, повноцінні стандарти життя, гендерну рівність та ін. Концентрами дослідження постають: артефакти тоталітарного суспільства та їх подолання; європейський досвід та український шлях у становленні системи цінностей; громадянське суспільство та державні інституції; синергія взаємодії в євроінтеграційному контексті; формування колективної пам'яті та переосмислення минулого України в європейській перспективі. Особлива увага звернена на динаміку процесів демократизації та декомунізації, культурної та мовної політики, міжетнічних та міжконфесійних взаємин тощо.

Ключові слова: Україна, громадянське суспільство, демократія, Європейський Союз, Польща, Німеччина, евристика взаємодії, цивілізаційні цінності.

Вступ

Перед центральними органами виконавчої влади на теперішньому етапі стоїть низка пріоритетних завдань, виконання яких спрямовано на утвердження України у міжнародному співтоваристві як надійного партнера, як демократичної європейської держави з багатими культурними та освітніми традиціями. В реалізації цього процесу особливою є роль громадянського суспільства, зокрема його креативні зусилля по налагодженню співпраці та взаєморозуміння з ЄС, особливо зі стратегічними союзниками України—Польщею та Німеччиною. Потужний потенціал має міжнародне культурно-гуманітарне співробітництво, основними з напрямів якого є: вдосконалення законодавчої бази міжнародного гуманітарного співробітництва, її гармонізація із законодавством ЄС; розроблення договірної бази міжнародного гуманітарного співробітництва; участь у роботі міжнародних та міждержавних організацій; максимальне проникнення українського культурно-мистецького, освітнього та наукового здобутку у світове культурне життя; популяризація української культури, освіти та науки у світі; забезпечення культурної та освітньої співпраці з закордонним українством [Докладніше див.: 1].

Методи дослідження

Для ефективного розв'язання поставлених проблем необхідне залучення методологічного, історичного, політологічного, соціологічного та філософського матеріалу, що забезпечить комплексний підхід до аналізу євроінтеграційного розвитку України. Такий комплекс підходів є фундаментальним, позаяк він безпосередньо торкається життя соціуму в його екзистенційних, спільнотних, політичних і культурних вимірах. Аксиологічний метод допоможе сконцентрувати увагу на проблемі співвідношення європейських та українських національних цінностей. Увага приділятиметься і засвоєнню позитивного досвіду демократичного світу у розв'язанні подібних гуманітарних проблем та загроз. Водночас дослідження здійснюватиметься з огляду на сучасні геополітичні та євроінтеграційні процеси, які справляють потужний вплив на суспільно-політичний устрій, цивілізаційну орієнтацію, трансформації в політичній сфері та інформаційному просторі.

Результати дослідження

Процес євроінтеграції України досліджують О. Власюк, А. Гальчинський, В. Горбулін, А. Качинський, В. Косевцов, В. Кремень, О. Литвиненко, В. Ліпка, Б. Парахонський, Г. Перепелиця, С. Пирожков, В. Почепцов, Г. Яворська та

інші політологи, які особливу увагу звертають на засоби та механізми забезпечення суверенітету та територіальної цілісності держави, демократії, прав і свобод людини Сутність та особливості євроінтеграції України аналізували О. Бабкіна, В. Бех, В. Горбатенко, Г. Зеленько, А. Кудряченко, Ю. Левенець, М. Михальченко М. Попович, Ф. Рудич, М. Хилько та ін. [Див.: 2; 3; 4; 5]. Трансформація суспільної свідомості українців в умовах повномасштабної війни та її європейської векторизації вимагає невідкладного аналізу причин та природи цих змін, їх практичного значення для оптимізації та реформ у сфері освіти, науки, етнополітики, міжконфесійних відносин.

Загальнометодологічні та політичні виміри стратегій розвитку України в європейському контексті аналізували Б. Андерсон, Р. Арон, З. Бжезінський, П. Бурдьє, Габермас Ю., Е. Геллнер, Е. Гобсбаум, Дж. Кін, Г. Кіссінджер, У. Ліппман, Г. Моргентау, К. Томпсон та ін. [6; 7]. Особливо пильної уваги привертала різноманітні версії т. зв. реалістичного тлумачення гуманітарного розвитку: структурного, з наголосом на проблемах безпеки (К. Уолц), наступального, з приматом несподіваності у своїх намаганнях (Дж. Маршаймер), політичного, з врахуванням ситуативності (Р. Шуетт), популістського, з оперттям на громадську думку (Р. Гілпін) та ін. Українська гуманітаристика в контексті розбудови демократичного суспільства привертала увагу таких дослідників, як Е. Вілсон, Ф. Гаєк, Т. Гран, Н. Дарчевська, Е. Еплбаум, Г. Кіссінджер, Т. Снайдер, Дж. Сорос та ін.

Особливості утвердження незалежної України та набуття повноцінного членства в ЄС засвідчують потребу виявлення гальмівних чинників її поступу, негативного ефекту від збереження успадкованих від радянського режиму смислових та ціннісних організаторів життя, пошуку механізмів творення повноцінної національної соціокультурної реальності європейського типу. Нагромаджені здобутки уможливають ефективний аналіз стану сучасного українського суспільства та визначення гуманітарних стратегій розвитку та механізмів їх опрідметнення в євроінтеграційному вимірі (Див. праці автора: 8; 9; 10).

Державний геостратегічний вектор України залежить від дослідження прагматичних аспектів фундаментальної проблеми «Україна і світ», яка, в свою чергу, постає у двох основних вимірах: з одного боку — це утвердження України в сучасному світі та її значення для нього, з іншого — вплив світової спільноти на Україну в цивілізаційному, політичному, економічному, інформаційному та інших контекстах. Визначення таких можливостей як залучення української культури, освіти та науки до світового культурного, освітнього та наукового простору полягає у розумінні владою і громадськістю місця країни у світі, її вміння відстоювати свої національні інтереси, розпізнавати зовнішні загрози, захищати свої кордони, стверджувати свій зовнішньополітичний вплив, брати участь у вирішенні глобальних проблем сучасності.

Великий культурний потенціал України є важливим чинником інтеграції України у світовий культурний простір. До цього часу ще не є достатньо осмисленим й належно оціненим цивілізаційний внесок багатьох поколінь закордонних українців, які стали людським капіталом, інтелектуальним і соціальним ресурсом для інших країн і народів та помітно поширили у світовому культурному просторі духовно-інтелектуальні набути української культури саме як європейського дискурсу. Зміцнення позитивного іміджу України у світовому співтоваристві та забезпечення участі світового українства у процесах державотворення в Україні — основа культурної співпраці із європейським співтовариством. Наразі, нагальним є створення Українською державою гідних умов для інтелектуального та творчого розвитку українського народу заради зростання історичної свідомості громадян України, формування у світі іміджу України як висококультурної держави, що з давніх часів уславилася видатними діячами у багатьох сферах життя.

Як відомо, сила держави полягає у людському потенціалі, котрий акумулюється в громадянському суспільстві. Сьогодні, на жаль, спостерігається значний відтік українських громадян за кордон через російську агресію та викликані нею соціально-економічні чинники. Євроінтеграція має сприяти зростанню історичної свідомості громадян України, формуванню у світі іміджу України як висококультурної держави, збереженню етнічної ідентичності зарубіжних українців шляхом сприяння процесам формування українських громадських організацій і національно-культурних автономій, ефективному використанню українського фактору при просуванні інтересів України у міждержавних відносинах, поширенню за допомогою закордонного українства відомостей серед громадських, політичних, наукових та ділових кіл зарубіжжя про торговельно-економічні, науково-технічні та туристичні можливості України, підвищення її авторитету в світі.

Україна, в свою чергу, з метою задоволення національно-культурних і мовних потреб закордонного українця, під час укладення міжнародних договорів передбачає забезпечення прав українських меншин за кордоном, створення оптимальних умов та можливостей для задоволення їхніх соціальних, культурно-освітніх, інформаційних та інших потреб, сприятиме укладенню міжнародних договорів про співробітництво в галузях культури, освіти, соціального захисту, інформаційного забезпечення; з урахуванням інтересів організацій закордонних українців надаватиме українським культурно-інформаційним центрам організаційну, методичну, технічну та іншу допомогу в місцях компактного проживання українців за кордоном; створюватиме умови для радіомовлення та телевізійної трансляції програм з України на підставі міжнародних угод, зокрема через супутниковий зв'язок та інші засоби комунікацій.

Отже, за умов тісної взаємної співпраці в межах ЄС, європейське зарубіжжя має стати для України вагомим фактором реалізації зовнішньої політики забезпечення позитивного міжнародного іміджу, економічної, культурної та інформаційної присутності в геополітично важливих регіонах розвитку економічних, культурних та інших зв'язків із зарубіжними країнами, сприяння розв'язанню внутрішніх проблем за рахунок залучення потенціалу українського зарубіжжя.

Гуманітарні стратегії державної політики євроінтеграції мають визначатися національними інтересами українського суспільства, демократичними правами і свободами кожного із громадян [7]. До першочергового кола таких пріоритетів, безумовно, належить потреба реального та правового вивільнення громадянського життя з-під артефактів тоталітарної системи, налагодження міжетнічних та міжконфесійних відносин, піднесення культури, освіти та науки до рівня європейських стандартів, створення ефективної системи охорони здоров'я, забезпечення гендерної рівності всіх громадян тощо. Досвід розбудови незалежної України засвідчує чималу проблемність у реалізації тих чи інших гуманітарних векторів її розвитку, подекуди—відверте тупцювання на місці, значну регресію, згортання чи навіть зворотність намічених стратегічних орієнтирів.

Креативним розв'язанням згаданих та інших споріднених проблем є **реалізація євроінтеграції України**, зокрема набуття повноцінного членства в ЄС та НАТО. Цей вектор розвитку органічно відповідає цивілізаційній ідентичності України, її прагненню позбутися артефактів перебування в тоталітарній державі. Все це визначає необхідність системного аналізу стратегій гуманітарного розвитку України, особливо в тій її частині, котра визначається євроінтеграційними пріоритетами. Означене передбачає також пошук моделей подолання розходжень між задекларованими політичними намірами владних інституцій та з їх практичним втіленням в загальноєвропейському просторі.

Системний аналіз гуманітарного розвитку України в умовах національного спротиву російській агресії у контексті євроінтеграційних пріоритетів є креативним началом пошуку стратегій подолання тоталітаризму та перемоги над ворогом. Реалізація цієї мети передбачає застосування інноваційного теоретико-методологічного інструментарію дослідження засад гуманітарного потенціалу України в реалізації її євроінтеграційних перспектив в умовах національного спротиву російській агресії.

Нагальними завданнями у цьому зв'язку постають аналіз цивілізаційної та геополітичної ідентичності України, культурно-історичного вибору українського народу, обґрунтування людиноцентризму як стратегії гуманітарного розвитку в контексті євроінтеграційних прагнень України. Органічним є зв'язок українського менталітету з цінностями європейської цивілізації, що спонукає до дослідження особливостей інформаційного та

освітнього простору сучасної Європи у його значенні для сучасної України, засвоєння позитивного світового та європейського досвіду для розв'язання аналогічних гуманітарних проблем сучасної України, розробка теоретичних моделей для їх подолання.

Завданнями, на вирішення яких спрямована **стратегія євроінтеграції** є: аналіз соціальних передумов, що стали підґрунтям для виникнення низки визначальних гуманітарних викликів; розробка теоретичних засад виявлення і типологізації гуманітарних викликів та загроз сучасності; дослідження української неперервності в Європі протягом тисячоліть, її сучасної присутності та подальшої долі; аналіз соціальних трансформацій в Україні, пов'язаних з вимушеною внутрішньою та зовнішньою міграцією населення внаслідок російської агресії; оцінка світоглядних підстав реалізації в Україні політики мультикультуралізму та поліконфесійності; дослідження потенціалу консолідації світового українства задля реалізації європейського вибору України; дослідження закономірностей модернізації ціннісного простору сучасної України в кореляції з європейськими цінностями; обґрунтування інноваційних стратегій гуманітарного розвитку, дослідження етнокультурних трансформацій українського соціуму в умовах агресії Росії проти України; аналіз інформаційно-ідеологічних складових, які задіяні в тиску на суспільну та індивідуальну свідомість; виявлення концептуальних підстав взаємоузгодження гуманітарної складової вітчизняної системи освіти із європейськими нормами і стандартами; розробка законодавчих ініціатив до ВР України в сфері євроінтеграції.

Виходячи із аналізу дослідження проблематики з'єдинення українського суспільства, можна стверджувати, що євроінтеграційна тематика залишається нагальною і для широкого загалу, і для політичного істеблішменту, і для всієї соціогуманітарної сфери [11; 12]. **Вирішальним актуалізуючим чинником євроінтеграції України є російсько-українська війна, в якій агресор ставить за мету геноцид українського народу та знищення всієї України.** В цій війні Україна виступає оборонцем загальнолюдських цінностей, а тому отримує всебічну підтримку на глобальному рівні. А тому, якості гарантії власної безпеки, Україна потребує найширшої інтеграції в європейські структури, насамперед ЄС та НАТО. Реалізація даних пріоритетів потребує наукового супроводу, зокрема в опрацювання гуманітарних стратегій синергетичної взаємодії з означеними євроструктурами.

Однак, існують підстави стверджувати, що всі оприлюднені і запропоновані стратегіями мають незавершений характер і, головне, не враховують реалій новітньої історії, прикметної докорінним переоблаштуванням світоустрою. Це ж саме стосується і сприйняття намірів України в Європі, оскільки потенціал українського суспільства, певні імунні механізми культури й ментальності української нації щодо зовнішніх

агресивних впливів—все це досі залишається недостатньо врахованими. Будучи спрямованим на виявлення і ґрунтовний аналіз сучасних гуманітарних пріоритетів євроінтеграції, стратегічний аналіз пропонує систематично пов'язані знання про глибинні механізми самоорганізації українського соціуму, пов'язувати з внутрішнім потенціалом нації для ефективної протидії з боку зовнішніх негативних тисків і збурень, Висновок: **реалізація європрагнень України є закономірним та взаємовигідним процесом для обох сторін - як України, так і ЄС.**

Євроінтеграційна стратегія розвитку України передбачає **унормування національного законодавства згідно стандартів ЄС**, включаючи і вимоги щодо органічного входження її громадян до модерної європейської ідентичності. Її модель розроблялась і впроваджувалась паралельно з правовими та економічними змінами, і передбачала опертя на спільні загальноєвропейські цінності та інтереси: свободу пересування, місця проживання, місця працевлаштування, реалізації свого виборчого та представницького права в офіційних органах ЄС тощо. Цілком очевидно, що наближення української громадянської ідентичності до європейського рівня потребує насамперед зламу внутрішніх стереотипів та упереджень, пов'язаних з побутуванням та агресивним нав'язуванням цінностей тоталітаризму.

Деструктивний вплив тоталітаризму відбувається у двох взаємопов'язаних вимірах: діахронному та синхронному. **Діахронний** або історичний вимір, спрямований на привласнення української минувшини та її використання в інтересах імперії. Синхронна або актуальна доктрина, своїм концентром має творення фантомної ідентичності представників «руського міра», нівелювання української самодостатності, заперечення самого онтологічного факту існування українства. Вкручені, імплантовані подібним чином у масову свідомість частини українського суспільства подібні стереотипи стають своєрідними маніпулятивними регуляторами свідомості громадян України.

В автократичному політичному суспільстві ідентичність населення визначалась шляхом його **ідентифікації** за імперськими/владними лекалами. Вихідним критерієм при цьому виступав сам статус **індивіда як частини державної власності**. В царській Росії населення іменувалось «верноподданими», а за радянщини—«советським народом». Етнічна своєрідність сприймалася маргіналізовано, тобто як неповноцінні, негідні імперської уваги, ознаки індивіда. Звідси - номінація таких людей як «іногородців», а власне українців—як малоросів, недолугих менших братів великоросів. Від радянщини також залишився синдром «совковості», котрий проявляється, свідомо чи під тиском інформаційної брехні, як потяг до чогось кращого, омріяного. Саме в ключі нав'язування чужорідної ідентичності, в якій агресивна сторіна використовує потужний арсенал заборонених засобів

і прийомів, повинна розглядатися і повномасштабна агресія РФ проти України.

В демократичному суспільстві процедурі ідентифікації повертається її первісне значення: співвіднесення суб'єкта чи спільноти з родовим субстратом (діяльністю, сферою тощо). Змінюється сама логістика ідентифікації, їй повертаються об'єктивні критерії визначення сутності об'єкта інтересів. Підсумком постає з'ясування ідентичності об'єкта ідентифікації, причому це повинно вчинятись насамперед як самим індивідом, так і його родовою спільнотою.

Таким чином, в **політико-правовому вимірі євроінтеграція вихідним началом повинна мати опертя на екзистенційні пріоритети буття України**. З одного боку, мова йде визначення чітких стратегічних пріоритетів її розвитку у напрямку всебічного захисту та забезпечення національних інтересів, з іншого, - утвердження верховенства закону, зокрема рівності перед ним всіх суб'єктів відповідальності, включно із самою державою. Стратегічна прозорість траєкторій розвитку стає своєрідним індуктором та організатором сукупних зусиль по опредметненню визначених проєктів. Законодавча підвалина стає запорукою досягнення соціальної справедливості щодо забезпечення добробуту та достатку всіх громадян, що супроводжується витісненням негідної практики корупції, тіншової економіки, дискримінації за культурними, релігійними, віковими, статевими та іншими ознаками.

На **законодавчому рівні** проблема консолідації суспільства та євроінтеграція знаходила відображення в низці законів парламенту та указів президента, присвячених гуманітарній сфері. На **суспільному рівні** засобом самозбереження та розвитку української нації, її оберегом, була і є культура. І це її високе призначення відіграло неоціненну роль в часи бездержавності, коли інших механізмів збереження ідентичності народу не існувало. Але в нинішніх умовах, коли в культурі з'явився такий гарант і покровитель як українська держава, до її ролі в демократизації суспільства необхідно залучати й інші можливості, пов'язаних насамперед з діяльністю самих владних інститутів та громадянського суспільства, котрі і є підвалиною консолідованої демократії.

Як стан політичного розвитку, **консолідована демократія передбачає високу ступінь внутрішньої зорганізованості суспільства навколо певних ідей, інтересів та цінностей** [13]. Інші політичні форми держав також декларують опертя на відповідні духовно-практичні виміри, однак практична наповнюваність їх змістом, як правило, не співпадає з проголошеними деклараціями. Авторитарні структури, зазвичай, за вихідне начало обирають верховну владу однієї людини, легітимність якої підкріплюється або традицією, або силою. Тоталітаризм доповнює цю модель відповідною метафізичною ідеологією та суцільним примусом. І лише

демократичний устрій постає як процесуальність особистого та колективного вибору, із заданістю на відстоювання прав та інтересів кожного громадянина та спільноти загалом.

Стан узгодженості та взаєморозуміння у зрілому демократичному суспільстві іменує поліархією, тобто множинністю народоправства. Фактично, поліархія являє собою уніфікований варіант консолідованої демократії, сутнісними ознаками якої є: виборність посадових осіб, вільні і чесні вибори, право на мирні протестні зібрання, свобода слова, незалежна самоорганізація громадян (громадянське суспільство) та ін. Прикладними втіленнями принципів демократії в такому випадку постають наступні показники: відмова від насильницьких засобів завоювання влади; відсутність примусу у набутті прихильності електорату; плюралізм соціально-ціннісного розмаїття у суспільстві; конфліктна напруженість ліній розмежування та зон біфуркації урівноважується високою мірою толерантності; розвинене та структуроване громадянське суспільство з достатнім рівнем політичної культури тощо. А для легітимного очільника держави фундаментального значення набуває прийняття означених стратегій розвитку як особистої позиції, світоглядних переконань і мотиваторів до практичних дій. Поліархія вимагає модифікації поведінки лідера згідно очікуванням громадянського суспільства. Український досвід не надто багатий позитивними прикладами щодо цього, оскільки лише один президент був обраний на другий термін (багато в чому, завдяки «провальному» конкуренту-комуністу), а ще один мусив податися навіть з України через державну зраду.

Відповідаючи на зовнішні виклики та загрози, зокрема постійний шантаж, економічну блокаду та військову агресію Росії, Україна продемонструвала здатність чинити ефективний опір і зберегти державну незалежність [Див.: 14; 15]. Безумовно, однак, що міра успіху залежить від здатності України протистояти зовнішнім впливам єдиним згуртованим цілим, що ми нині і спостерігаємо. А тому, пошук підвалин, шляхів та механізмів консолідації українського суспільства, єдності України з усім цивілізованим світом є запорукою і самого її існування, і подальшого успішного розвитку на шляху європейської інтеграції.

Осмислення передумов європейського вибору України має здійснюватися на різнорівневій основі, що включає як історичні, так і сучасні політичні, культурно-цивілізаційні, екзистенційні, освітні, інформаційні, екологічні та інші кластери соціально-філософського аналізу. Сама ж логістика євроінтеграції України обумовлена, насамперед, унікальністю історичної ситуації, в умовах спротиву України і всього цивілізованого людства російській агресії [16]. Всебічне ознайомлення світової спільноти з надбанням національної культури і мистецтва є важливою складовою утвердження позитивного іміджу України, налагодження міждержавного та міжособистісного діалогу, зміцнення культурних зв'язків, формування єдиних

загальнолюдських цінностей. Засвоєння культурних надбань у контексті європейських цивілізаційних підходів має стати пріоритетним завданням культурної політики сучасної України, реалізація якого слугуватиме гарантією збереження національно-культурної ідентичності української нації.

Першочерговою залишається необхідність широкої **інформованості** людей з питань цілісного образу української національної культури через систему освіти усіх типів та через мас-медіа, що сприятиме консолідації нації та державотворчим процесам. Освіта українського зарубіжжя—потужний фактор збереження національної ідентичності українця за кордоном. У світі існує розвинена мережа українських освітніх закладів різного рівня. Їх історія налічує понад століття, а географія охоплює всі континенти. Сьогодні ми є свідками народження нових закладів українських студій у країнах Європи, над створенням і розвитком яких працюють представники новітньої хвилі еміграції та вимушених переселенців. На основі дослідження сучасного стану українського шкільництва у зарубіжжі можемо стверджувати: українська освіта розвивається по-різному на світовому просторі. Рівень її розвитку визначають ряд факторів, а саме: політика країни проживання, політика країни походження, активність громади та ін.

Міжнародне співробітництво у сфері культури та освіти в Україні покликане забезпечити **інтеграцію національної освіти у міжнародний освітній простір**. Забезпечення повноправного представництва України у міжнародних форумах, програмах, що проводяться під егідою міжнародних організацій, дає змогу підтверджувати на міжнародній арені високий престиж української освіти, набувати міжнародного досвіду для впровадження подальших реформ структурного характеру і нових інформаційних технологій у сфері освіти. Тим самим досягається розвиток і поглиблення авторитетності держави та людини, доведення до світової спільноти інформації про культурний, освітній, науковий потенціал України, позиціонування інтересів українців у світі, створення привабливого та прагматично-корисного, авторитетного образу для світу та відкритість до надбань світової культури і цивілізації, вміння вести міжцивілізаційний діалог. Розвиток світоглядних цінностей українця, які базуються на архетипах національної культури, прямо пропорційний розвитку питання національної освіти, виховання, а також можливості застосування ідейних надбань української духовності в глобалізованому світі.

На основі аналізу євроінтеграційної парадигми України необхідно вишукувати об'єднуючі чинники інтеграції до сучасного цивілізаційного простору, в умовах збереження самодостатності української ідентичності та політичної нації. Для України пошук такого об'єднуючого чинника є особливо актуальним, оскільки вона знаходиться на розломі і в точках дотику декількох цивілізацій, як великих, так і локальних. Взаємодія між

собою християнської, іудейської, ісламської, буддистської, індуїстської, а в минулі часи - також і давньогрецької, римської, візантійської та ще декількох цивілізацій, полишила по собі пласти і нашарування цінностей різних культур і народів. Неодмінно слід враховувати і те, що у власній історії Україна переживає переломний час. Таким чином, мова йде про українську етнополітичну історію як частину всесвітньої історії: з одного боку, у всій її самотності і унікальності, з іншого—в інтегративній взаємодії з іншими світовими цивілізаціями.

Відповідаючи на зовнішні виклики та загрози, зокрема постійний шантаж, економічну блокаду та військову агресію Росії, Україна продемонструвала здатність чинити ефективний опір і зберегти державну незалежність, Безумовно, однак, що міра успіху залежить від здатності України протистояти зовнішнім впливам єдиним згуртованим цілим. А тому, пошук підвалин, шляхів та механізмів консолідації українського суспільства є запорукою і самого її існування, і подальшого успішного розвитку. **Орієнтація на єдність передбачає вивершення в центр суспільного буття громадянина, з його правом на свободу, гідність і честь.**

Громадянин, як творець держави, постає найбільшою соціальною цінністю, яка (державна), водночас, покликана захищати і оберігати його інтереси. Існують також засадничі морально-етичні та духовно-практичні регулятиви людських взаємин, котрі уможливають пошук суспільного консенсусу та злагоді. Особливу роль відіграють **інформаційно-комунікативні можливості** формування єдиного простору взаєморозуміння, спілкування та прийняття рішень. Відповідальність і справедливість при цьому повинні мати не лише правовий, але й екзистенційний вимір, а пошук компромісів повинен стати шляхом до узгоджених вчинків на всіх рівнях та гілках влади. **Сформоване громадянське суспільство має, з одного боку, уникати спокуси виконувати невластиві йому управлінські функції, а з іншого, - повною мірою здійснювати свою діяльність по захисту прав і свобод кожного члена суспільства.**

Досить розповсюдженою в політичній думці, а серед пропагандистів з країни-агресора - домінуючою, є точка зору, що Україна не спроможна самотужки подолати існуючі загрози та небезпеки, і що для цього потрібні ефективні зовнішні організатори. Потужна відсіч агресору засвідчила хибність подібної точки зору. Але це не означає, що не слід враховувати позитивний досвід та креативну допомогу з боку західних країн. Навпаки, російський фашизм кинув виклик усій світовій демократії, і її життєвою спонукою має бути повна його ліквідація як злочинного тероризму. устрою.

В цьому випадку для України подібна взаємодія постає своєрідним каталізатором для власної моделі стійкого(усталеного) розвитку, ідеологія якої також знаходиться в річищі сучасного глобалізму. Таким чином, і наголос робиться на самоорганізаційних можливостях українського народу, на його

здатності — перевіреної часом—у важку годину згуртуватися і спільними зусиллями вершити свою долю. А тому, необхідно вишукувати ефективні гуманітарні ядра-організатори, котрі стануть каталізаторами об'єднавчих процесів.

На характер і спрямованість української гуманітарної політики суттєвий вплив справляють зовнішні дестабілізуючі чинники, насамперед з боку РФ. При цьому використовуються найрізноманітніші засоби та напрямки такого впливу, зокрема інформаційні, політичні, дипломатичні, культурні, економічні та військові, які здійснюються шляхом тиску, шантажу, заохочення, підкупу та відвертого примусу, злісним апофеозом яких стала повномасштабна війна проти України. Об'єктами такого впливу постають владні, управлінські та професійні структури, ті чи інші партійні чи олігархічні групи інтересів, формування та організації громадянського суспільства, різноманітні соціальні, етнічні та територіальні спільноти тощо.

В українському суспільстві віддавна узвичаїлись традиції пошуку розв'язання постаючих проблем всією громадою. Здатність до самоорганізації та прислухання до колективного розуму була властива часам княжої Руси-України, коли важливі рішення не ухвалювались без їх узгодження з думкою народу. В часи бездержавності нація продемонструвала найрізноманітніші зразки свого гуртування: козацтво, братства, ремісничі цехи, самоврядні міста та ін., котрі виступили гарантом збереження власної ідентичності та демократичного устрою суспільного життя. Саме на принципах широкого народоправства та парламентаризму формувалась Гетьманська Держава Богдана Хмельницького, засвідчили свої стратегічні позиції УНР та ЗУНР на початку ХХ ст. І громадські організації на межі 90-х років цього ж століття постали головною рушійною силою набуття незалежності сучасною Україною. Громадянське суспільство ініціювало подальші демократичні реформи в Україні та здійснювало їх захист, виступаючи своєрідним стабілізуючим чинником в кризові для держави часи.

Сутнісними резервами посилення громадянського суспільства є нарощування соціального капіталу та посилення соціальної відповідальності членів (учасників) громадських організацій. У першому випадку мова йде про оптимізацію інтенсивності та комунікативної мережі взаємодії громадян, в другому—про відповідальність за зміст, спрямованість та мету самої діяльності громадської організації. Особливого значення вимагає увага щодо законності та гуманності в діяльності таких структурі, можливих зловживань своїм статусом та можливостями, спробами поглиблення ліній розмежування в соціумі та дискредитації української державності. Викликає стурбованість активізація громадських організацій проросійського гатунку, спрямована на пропаганду ідей «руського міра» та відбілювання злочинів агресора. Свідченням їх лицемірства стали численні приклади колабораціонізму

представників подібних об'єднань на тимчасово окупованих територіях України

Подальшого вдосконалення вимагає і система відносин між громадянським суспільством та державою, зокрема її правова, фінансова, інформаційна, соціальна та майнова сфери. Її важливо будувати, ґрунтуючись на стратегічних орієнтирах та пріоритетах розвитку України, а не підмінюючи їх ситуативними та кон'юктурними стратегемами поведінки та дії. Лише консолідована, синергетична взаємодія державних органів та структур громадянського суспільства уможливить формування модерної громадянської ідентичності населення України. На цій основі відбувається усвідомлене самовизначення громадянами своєї виключної приналежності до українського державно-територіального геополітичного простору та почуття єдності з усім довкіллям соціумом.

Дослідження значення і ролі єдності держави і громадян в консолідації українського суспільства в соціально-ціннісних вимірах здатне сприяти подальшому науковому пошуку в даному напрямку, використовуватись як теоретична і методологічна складова при розробці державних програм суспільного розвитку, законодавчих актів, культурологічних проєктів, коригування відповідним чином навчальних програм в закладах середньої та вищої освіти. На світоглядному рівні, належним чином репрезентовані засобами масової інформації, здобуті висновки сприятимуть формування цінностей і переконань взаємної поваги і розуміння, уміння знаходити консенсус в складних ситуація. Поза сумнівом, набутий досвід українського суспільства, як в умовах війни необхідно прагнути єдності та взаємної підтримки, не залишає байдужими уряди і громадян розвинених країн, всіх симпатиків України, в її рішучому намірі здолати ворога.

Висновки

Кардинальні трансформації, які переживає сучасне українське суспільство в умовах повномасштабної агресії РФ проти України та набуття нею статусу кандидата в ЄС, потребують належного, глибинного і всебічного аналізу стратегій гуманітарного розвитку України, реалізації євроінтеграційного вектору її розвитку. Особливого значення набувають гуманітарні стратегії розвитку України в контексті досягнення повноцінного членства в Європейському Союзі. Вони мають визначатися національними інтересами всього суспільства, забезпеченням прав і свобод громадян, актуалізацією системи фундаментальних цінностей українського народу. До парадигмальних європейських цінностей віднесено українську цивілізаційну ідентичність (духовність), державний суверенітет та територіальну цілісність України, високий рівень людського розвитку, демократичність суспільства, повноцінні стандарти життя, гендерну рівність та ін. Концентрами євроінтеграції постають: подолання артефактів тоталітарного

суспільства; український шлях у становленні системи цінностей; громадянське суспільство та державні інституції: синергія взаємодії гілок влади в євроінтеграційному процесі; формування колективної пам'яті та переосмислення минулого України в європейських контекстах.. Особлива увага звернена на втілення євроцінностей в освітній процес, динаміку процесів демократизації та декомунізації, культурної та мовної політики, міжетнічних та міжконфесійних взаємин тощо.

Практичні висновки щодо оптимізації євроінтеграційної стратегії України полягають с наступному: обґрунтування значення громадських ініціатив для утвердження європейських цінностей в Україні: **створення системи стандартної освіти в Україні; модернізація світоглядної культури українців;** наповнення навчального предметного матеріалу середніх та вищих закладів освіти інтегративними системними знаннями про євроінтеграційну стратегію України;

формування емпіричної бази для наукового розв'язання проблем геополітики та глобалістики у сфері політології, українознавства, соціальної філософії та філософії історії; утвердження європейської парадигми захисту прав і свобод громадян та рівності всіх суб'єктів права перед законом та ін.

Концептуальна парадигма євроінтеграції може використовуватись у навчальних програмах середніх і вищих навчальних закладів, в наукових інституціях і державних установах для отримання інтегрованих знань про сфери векторних пріоритетів української держави, історичні традиції їх формування, перспективи посилення ролі України у світовій спільноті. Визначення цивілізаційних пріоритетів України в сучасному світі може сприяти законодавчій діяльності Верховної Ради України, діяльності виконавчих органів, формуванню геополітичного мислення, визначеної громадянської позиції людини та громадських організацій і політичних партій, сприяти модернізації світоглядної культури молоді в епоху глобалізації.

Список посилань

1. Крисаченко В. С. Громадянське суспільство України та діаспора: культурно-освітні пріоритети збереження ідентичності. *Політичне життя*. 2024. №1. С. 127-132. <https://jpl.donnu.edu.ua/issue/view/507>.
2. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку / за заг. ред. Ф. М. Рудич. Київ : Парламентське вид-во, 2006. 412 с.
3. Зеленько Г. І. Політична «матриця» громадянського суспільства (досвід країн Вишеградської групи та України) / Г. І. Зеленько; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. Київ: Знання України, 2007. 335 с.

4. Левенець Ю. А. Держава у просторі громадянського суспільства / НАН України. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень / Ю. А. Левенець. Київ : Освітня книга, 2006. 272 с.
5. Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії: монографія / за ред. А. І. Кудряченка. Київ : НІСД, 2007. 396 с.
6. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство / Пер. з нім. А. Онишко; редактор М. Прихода. Львів: Літопис, 2000. 317 с.
7. Кін Джон. Громадянське суспільство: старі образи, нове бачення / пер.з англ. О.Гриценко. Київ: К. І. С., 2000. 191 с.
8. Крисаченко В.С. Консолідаційний потенціал громадянського суспільства в Україні: синергія самоорганізації. Політологічний вісник: збірник наукових праць. К.: ТОВ «Вадекс», 2021. Вип. 87. С.162-179.
9. Крисаченко В.С. Консолідація українського суспільства: динаміка пріоритетів / Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональні виміри. Збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 27-28 жовтня 2022 р.). І частина.—Івано-Франківськ, 2022.—С. 219-238.(URL: <http://surl.li/dvnws>).
10. Крисаченко В.С. Громадянське суспільство і влада: критеризація взаємодії у забезпеченні прав людини. Захист прав людини в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення: збірник тез Науково-практичного круглого столу, присвяченого 74-й річниці проголошення Загальної декларації прав людини (м. Хмельницький, 9 грудня 2022 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 100-101.
11. Імплементация Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016—2020 роки: Моніторингове дослідження. Київ: Офіс Ради Європи в Україні, 2019. 124 с.
12. Індекс сталості організацій громадянського суспільства в Україні зростає. URL: detector.media/infospace/article/182667/20-11-20-indeks-stalosti (дата звернення 20.11.2020).
13. Крисаченко В.С. Динаміка гуманітарних пріоритетів в політичному житті незалежної України: дилема намірів та дій. Українознавство. 2020. № 2 (75). С. 93-119.
14. Горбулін Володимир, Бадрак Валентин. Над прірвою. 200 днів російської війни. Київ: Вид-во «Брайт Букс», 2022. 280 с.

15. Заборонити рашизм / В. Огнев'юк, В. Андреев, В. Брехуненко, М. Відейко, Б. Гуменюк, І. Гирич, Л. Масенко, Ю. Митрофаненко, В. Огризко, О. Палій, В. Піскун, П. Полянський, В. Сергійчук, П. Чернега; за заг. ред. В. Піскун. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2023. 252 с.
16. .Рік незламності: крах операції Z : монографія. / Колектив авторів; за загальною редакцією М.В. Ковалю. Київ: НУОУ, 2023. 320 с.

References

1. Krysachenko, Valentyn. (2024). CIVIL SOCIETY OF UKRAINE AND THE DIASPORA: CULTURAL AND EDUCATIONAL PRIORITIES OF PRESERVING IDENTITY. *Political life*. No. 1. С. 127-132 (0.8 d.a). <https://jpl.donnu.edu.ua/issue/view/507>. [in Ukrainian]
2. Civil society in modern Ukraine: specifics of formation, development trends / by general. ed. F. M. Rudych (2006). Kyiv: Parliamentary Publishing House., 412 p. [in Ukrainian].
3. Zelenko, G. I. (2007). Political "matrix" of civil society (experience of Visegrad Group countries and Ukraine) / G. I. Zelenko; National Academy of Sciences of Ukraine, Aviation Institute. and ethnonational research named after I. F. Kuras. Kyiv: Knowledge of Ukraine, 335 p. [in Ukrainian].
4. Levenets, Yu. A. (2006) State in the space of civil society / National Academy of Sciences of Ukraine. Institute of Political and Ethnonational Studies / Yu. A. Levenets. Kyiv: Educational book. 272 p. [in Ukrainian].
5. Political system and civil society: European and Ukrainian realities: monograph / edited by A. I. Kudryachenko (2007). Kyiv: NISD, 396 p. [in Ukrainian].
6. Habermas, Yu. (2000). Structural transformations in the sphere of openness: research on the civil society category / Translated from German by A. Onyshko; editor M. Prihoda. Lviv: Litopys, 317 p. [in Ukrainian].
7. Kin, John. (2000). Civil society: old images, new vision / Oleksandr Hrytsenko (trans. from English). Kyiv: K. I. S. 191 p. [in Ukrainian].
8. Krysachenko, V. (2021). Consolidation potential of civil society in Ukraine: synergy of self-organization. *Political science bulletin: collection of scientific papers / In honor of the head ed. V.F. Zvyh; Kyiv National University named after Taras Shevchenko*. K.: "Vadeks" LLC., Issue 87, 62-179.
9. Krysachenko, V. (2022). CONSOLIDATION OF UKRAINIAN SOCIETY: DYNAMICS OF PRIORITIES. *Contemporary political processes: global and regional dimensions*. Collection of materials of the 4th All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Ivano-Frankivsk, October 27-28, 2022). Part I. - Ivano-Frankivsk, 219-238. (URL: <http://surl.li/dvnws>). [in Ukrainian].

10. Krysachenko, V.S. (2022). Civil society and government: criteria for interaction in ensuring human rights. *Protection of human rights in Ukraine: current state and prospects for improvement: collection of theses of the Scientific and Practical Round Table dedicated to the 74th anniversary of the Universal Declaration of Human Rights (Khmelnyskyi, December 9, 2022 year)*. Khmelnytskyi: Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law, 100-101. [in Ukrainian].
11. Implementation of the National Strategy for the Promotion of Civil Society Development in Ukraine for 2016-2020: Monitoring Study (2019). Kyiv: Office of the Council of Europe in Ukraine. 124 p. [in Ukrainian].
12. The sustainability index of civil society organizations in Ukraine is growing (2020). URL: detector.media/infospace/article/182667/20-11-20-indeks-stalosti (access date 11/20/2020). [in Ukrainian].
13. Krysachenko, V.S. (2020). The dynamics of humanitarian priorities in the political life of independent Ukraine: the dilemma of intentions and actions. *Ukrainian studies*, No. 2 (75), 3-119. [in Ukrainian].
14. Horbulin, Volodymyr, Badrak, Valentin. (2022). Over the abyss 200 days of the Russian war. Kyiv: Bright Books Publishing House. 280 p. [in Ukrainian].
15. Ban rachism (2023) / V. Ognevyuk, V. Andreev, V. Brehunenko, M. Videyko, B. Humenyuk, I. Hyrych, L. Masenko, Yu. Mitrofanenko, V. Ogryzko, O. Palii, V. Piskun, P. Polyanskyi, V. Serhiychuk, P. Chernega; in general ed. V. Piskun. Kyiv: Kyiv. University named after B. Hrinchenko. 252 p. [in Ukrainian].
16. The Year of Invincibility: The Collapse of Operation Z: monograph. (2023) / Collective of authors; edited by M.V. Koval. Kyiv: NUOU. 320 p. [in Ukrainian].

Valentyn Krysachenko

*Research Institute of Ukrainian Studies of Taras Shevchenko Kyiv National University
Kyiv, Ukraine)*

<https://orsid.org/0000-0002-4965-2750>

e-mail: krysachenkovs@gmail.com

HEURISTIC POTENTIAL OF CIVIL SOCIETY IN THE IMPLEMENTATION OF THE EUROPEAN INTEGRATION STRATEGY OF UKRAINE: CONCEPTUAL DIMENSIONS

Abstract

The radical transformations that modern Ukrainian society is experiencing in the conditions of full-scale aggression of the Russian Federation against Ukraine and its acquisition of the status of a candidate for the EU require a proper, in-depth and comprehensive analysis of Ukraine's humanitarian development strategies, the implementation of the European integration vector of its development. The humanitarian strategies of Ukraine's development in the context of full membership in the European Union are studied. It is shown that they should be determined by the national interests of the entire society, ensuring the rights and freedoms of citizens, and updating the system of fundamental values of the Ukrainian people. Paradigmatic European values include Ukrainian civilizational identity (spirituality), state sovereignty and territorial integrity of Ukraine, high level of human development, democratic society, full standards of living, gender equality, etc. The focus of the research is: artifacts of totalitarian society and their overcoming; European experience and the Ukrainian way in forming a system of values; civil society and state institutions; synergy of interaction in the European integration context; formation of collective memory and rethinking of Ukraine's past in a European perspective. Special attention is paid to the dynamics of the processes of democratization and decommunization, cultural and linguistic policy, interethnic and interreligious relations, etc.

Keywords: Ukraine, civil society, democracy, European Union, Poland, Germany, interaction heuristics, civilizational values

Стаття надійшла до редакції 21.02.24

© Крисаченко В. С., 2024